

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ: НОВІ ПЕРСПЕКТИВИ**ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY OF MINORS: NEW PERSPECTIVES**

**Рагімов Фаїр Вагіф огли, к.держ.упр.,
доцент кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ**

Досліджена наукова література щодо аналізу понять адміністративної деліктоздатності та адміністративної відповідальності неповнолітніх. Розглянуто норми Кодексу України про адміністративні правопорушення на предмет закріплення ними адміністративних стягнень, заходів впливу до неповнолітніх та розкриття їх сутності й правової природи. Особливу увагу в статті приділено питанням досягнення адміністративною відповідальністю свого цільового призначення щодо виправлення протиправної поведінки неповнолітнього. Наголошено, що будучи важливим правовим засобом забезпечення правопорядку, адміністративна відповідальність повинна виконувати не лише каральну функцію, але й запобігати вчиненню правопорушень в майбутньому, не допускаючи повернення особи до протиправної поведінки. Особливо, коли мова йде про неповнолітню особу, де шанс виправлення протиправної поведінки набагато більший, ніж у дорослого. У роботі дістали розкриття такі заходи впливу до неповнолітніх як зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого; попередження; догана або сувора догана; передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінують, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання. Також у статті зроблена спроба сформулювати особливі правила застосування адміністративних стягнень до неповнолітньої особи за вчинення адміністративного правопорушення. Розвиток суспільства прямо впливає і на розвиток дітей, які є частиною даного соціуму. Перехід до інформаційного суспільства, простота отримання доступу до інформації спричиним вибух в інформаційній освіченості дітей. Діти сьогодення набагато більш обізнані в тому числі і своїм правам. Все це диктує необхідність зменшення віку адміністративної відповідальності з 16 до 14 років. Крім того, як нами було обґрунтовано в дослідженні, пониження віку відповідальності допоможе уникнути колізії що виникає між кримінальною та адміністративною відповідальністю. В той же час, зменшення віку адміністративної відповідальності, вимагає переосмислення і заходів реагування на протиправну поведінку неповнолітнього з урахуванням психоемоційного стану.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, адміністративна деліктоздатність, вік адміністративної відповідальності, неповнолітня особа, особа віком від 16 до 18 років, адміністративні стягнення, заходи впливу до неповнолітніх.

Researched scientific literature on the analysis of the concepts of administrative tort capacity and administrative responsibility of minors. The norms of the Code of Ukraine on administrative offenses have been considered for the purpose of fixing administrative fines, measures of influence on minors and disclosure of their essence and legal nature. Special attention is paid in the article to the issue of administrative responsibility achieving its intended purpose of correcting the illegal behavior of a minor. It is understood that, being an important legal means of ensuring law and order, administrative responsibility should perform not only a punitive function, but also prevent the commission of offenses in the future, preventing a person from returning to illegal behavior. Especially when it comes to a minor, where the chance of correcting illegal behavior is much greater than that of an adult. In the work, such measures of influencing minors as the obligation to apologize publicly or in another form to the victim were revealed; warning; reprimand or severe reprimand; transfer of a minor to the supervision of parents or persons who replace them, or to the supervision of a pedagogical or labor team with their consent, as well as to individual citizens at their request. The article also attempts to formulate special rules for the application of administrative fines to minors for committing an administrative offense. The development of society directly affects the development of children who are part of this society. The transition to the information society, the ease of obtaining access to information will cause an explosion in the information literacy of children. Today's children are much more aware, including of their rights. All this dictates the need to reduce the age of administrative responsibility from 16 to 14 years. In addition, as we have substantiated in the research, lowering the age of responsibility will help to avoid the collision between criminal and administrative responsibility.

At the same time, lowering the age of administrative responsibility requires rethinking and measures to respond to the illegal behavior of a minor, taking into account the psycho-emotional state.

Key words: administrative responsibility, administrative criminal capacity, age of administrative responsibility, minor, person aged 16 to 18, administrative penalties, measures to influence minors.

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси в Україні вимагають перегляду та переосмислення багатьох аспектів суспільних інститутів. Не залишився осторонь таких змін інститут адміністративної відповідальності неповнолітніх. Широке входження у повсякденне життя цифрових процесів, відкритий доступ до інформації та переорієнтація виховання на принципи людиноцентризму, вимагають переосмислення заходів впливу за вчинення адміністративних проступків.

Метою дослідження є розкриття генези адміністративної відповідальності неповнолітніх та визначення шляхів удосконалення цього інституту з урахуванням трансформаційних змін в суспільстві.

Стан опрацювання проблеми. В юридичній науці проблема адміністративної відповідальності неповнолітніх не є новою та постійно досліджується в працях науковців. Адміністративну відповідальність неповнолітніх осіб безпосередньо досліджували в своїх працях В. Бобріченко, Л. Савранчук, О. Резнік, Б. Логвиненко та С. Ігнатів займалися питанням протидії булінгу в учнівському середовищі. Такими науковцями як К. Пісоцька та Р. Опацький розглядалася проблема діяльності поліції щодо протидії дитячим правопорушенням. Проте, враховуючи ста-

новлення ювенального права в Україні, а також оновлення інституту адміністративної відповідальності – обрана тематика набуває надзвичайної актуальності.

Мета дослідження полягає у виокремленні проблемних питань адміністративної відповідальності неповнолітніх та формуванні наукового доробку шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Трансформаційні процеси в суспільстві, імплементація національного законодавства у систему Європейського права вимагають переосмислити уявлення про інститут адміністративної відповідальності загалом та специфіку адміністративної відповідальності неповнолітніх зокрема.

Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) не містить законодавчо закріпленого визначення поняття адміністративної відповідальності [1]. Однак, статтею 92 Конституції України зазначено, що адміністративна відповідальність є самостійним видом юридичної відповідальності [2]. Таким чином відсутність нормативно закріпленого визначення не виключає відсутності такої категорії на практиці. Більше того, така невідзначеність утворює широкий простір для наукових досліджень.

У своїх працях, Ю. Левенець пропонував розуміти під адміністративною відповідальністю один із видів юридичної відповідальності, яка за рахунок адміністративних норм регулює специфічні адміністративно-деліктні правовідносини в різних сферах публічно-приватного, суспільного життя, що складаються з приводу вчинення деліктоздатною особою передбаченого нормами законодавства адміністративного делікту (проступку), із застосуванням до правопорушника особливої санкції правової норми [3, с. 61]. А. Іпатов визначає позитивну юридичну відповідальність як зв'язок, у межах якого держава, діючи від імені суспільства, формулює абстрактний обов'язок усіх суб'єктів виконувати конкретні юридичні обов'язки, а саме – виступає суб'єктом, що має право вимагати виконання цього обов'язку [4, с. 59]. Можна наводити ще багато визначень, запропонованих фахівцями щодо адміністративної відповідальності, однак усі такі дефініції можна звести до спільних особливостей, таких як: нормативно-закріплена діяльність спеціально уповноважених органів на протизаконну діяльність з метою поновлення порушеного права та впливу на особу порушника.

Що стосується адміністративної відповідальності неповнолітніх, то під нею прийнято розуміти форму державного реагування на адміністративні правопорушення, вчинені особами, які не досягли повноліття, виражену в застосуванні до них конкретних адміністративних покарань, передбачених санкціями порушених норм, і водночас як специфічний обов'язок неповнолітніх нести визначені законодавством несприятливі наслідки, пов'язані із застосуванням зазначених правових заходів. Інше визначення адміністративної відповідальності неповнолітніх стосується застосування у встановленому порядку судовими органами адміністративних стягнень, а в окремих випадках заходів виховного впливу [5, с. 111; 6, с. 443]. Однак, основною ознакою адміністративної відповідальності неповнолітніх тут є виключне право суду на накладення адміністративних стягнень. У той же час залишається поза увагою стаття 24-1 КУпАП, що передбачає заходи впливу, які по своїй природі не є стягненнями, а виступають виховними заходами впливу на формування позитивних якостей дитини в майбутньому.

Таким чином, з огляду пропонуємо розуміти під адміністративною відповідальністю неповнолітніх, специфічну діяльність суду щодо реагування на факт вчинення адміністративного правопорушення неповнолітнім з метою виправлення порушника та поновлення порушеного права.

Іншою, не менш важливою проблемою адміністративної відповідальності неповнолітніх є вік деліктоздатності (настання відповідальності). Ця проблема не є новою та обговорюється багатьма науковцями досить давно.

Проте, у сучасних умовах вона набуває особливої актуальності. Це пов'язано, перш за все, зі швидкими темпами інформатизації суспільства. Сучасні діти, які в основній своїй масі звикли до дистанційного навчання, уже не уявляють свого життя без пристроїв з вільним доступом до всесвітньої мережі Інтернет. Це призвело до більш ранньої обізнаності дітей зі своїми правами та можливістю маніпуляції ними. В крайньому випадку, у неординарних ситуаціях дитина може скористатися швидким доступом до всесвітньої мережі з метою знаходження необхідної інформації. Таким чином сучасних дітей цілком логічно вважати біль обізнаними у правових питаннях.

Іншим, не менш важливим питанням, залишається врегулювання внутрішньосистемних правових колізій. Наприклад, за вчинення крадіжки Кримінальний кодекс України передбачає настання відповідальності з 14 років [7], однак за умови, що сума збитку складає понад 210 грн., 20 копійок (станом на 2023 рік). Якщо сума збитку менше – то винуватець буде притягнутий до адміністративної відповідальності згідно статті 51 КУпАП [1].

В той же час, згідно статті 12 КУпАП адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку. Таким чином виникає парадоксальна ситуація при якій на відповідальність залежить від суми збитку. Подібна ситуація має місце щодо низки інших правопорушень [1].

Погоджуємося з позицією Ю. Тріпака та А. Краковської, що досі залишається незрозумілим, чому в адміністративному законодавстві України не врегульована дана проблема віку неповнолітніх [8]. Варто знизити вік з 16 років до 14, оскільки така особа психічно готова і усвідомлює скоєне нею правопорушення та негативні наслідки свого діяння. До того ж, більшість правопорушень, скоєних особами до 16 років залишаються безкарними й породжують ще більше свавілля з боку підлітків. А враховуючи, що 14-річний вік фігурує у законодавстві України як найменший, то юридично вірним буде встановлення його і в адміністративному праві України.

Пониження віку адміністративної відповідальності з 16 років до 14 років не тільки не суперечить міжнародній практиці, але й сприятиме приведенню національного законодавства у відповідність європейським стандартам.

Наприклад, у Німеччині особа притягається до відповідальності з 14 років, а в США особа в цьому віці відповідає за вчинене правопорушення у повному обсязі [8, с. 23]. У країнах Північної Африки, Близького Сходу, Єгипті, Іраку, Лівані початковий вік кримінальної відповідальності настає взагалі з 7 років [9, с. 246]. В свою чергу, англійське законодавство розмежовує три групи неповнолітніх, до однієї з яких також відносять підлітків у віці 14 років [10].

Не менш гостро стоїть проблема пов'язана із заходами реагування держави на протиправну поведінку неповнолітнього. Відповідно до ч. 1 статті 13 КУпАП «Відповідальність неповнолітніх» передбачено, що до осіб віком від 16 до 18 років, які вчинили адміністративні правопорушення, застосовуються заходи впливу, передбачені статтею 24-1 цього ж Кодексу [1].

В той же час згідно ч. 2 цієї статті неповнолітні можуть нести відповідальність за адміністративні правопорушення на загальних підставах в чітко визначених випадках. В той же час, з урахуванням характеру вчиненого правопорушення та особи правопорушника до зазначених осіб (за винятком осіб, які вчинили правопорушення, передбачені статтею 185) можуть бути застосовані заходи впливу, передбачені статтею 24-1 КУпАП [1]. Таким чином, за вчинення, фактично будь-якого правопорушення, до неповнолітнього, на розсуд суду, можуть бути застосовані заходи впливу виховного характеру.

Національне законодавство не має закріпленого визначення заходів дисциплінарного впливу виховного характеру. Компенсуючи зазначену прогалину, науковці спробували сформулювати її наукове твердження. Так на думку Л. Савранчук, заходи адміністративного впливу до неповнолітніх – це різновид заходів адміністративної відповідальності з боку держави на неправомірну поведінку особи та мають виховний характер, що полягає в обмеженні його особистих благ. Ознаками таких заходів є: застосовуються на основі норм адміністративного права; є засобом охорони суспільних відносин у сфері державного управління; застосовуються органами адміністративної юрисдикції лише у випадку порушення вимог адміністративно-правових норм; застосовуються лише до неповнолітніх віком від 16 до 18 років; створюють для правопорушника несприятливі юридичні наслідки, що полягають в осуді поведінки та обмеженні його особистих благ [9, с. 247].

Водночас, враховуючи сучасний розвиток правосвідомості та правової культури неповнолітні, ефективність застосування вищезазначених заходів не є досконалим,

а є малоефективним і застарілим. Перш за все, варто зазначити, що КУпАП не дає поняття цих заходів, що створює складність у визначенні їх правової природи. Також не вказано цілей застосування таких заходів впливу до неповнолітніх, тому їх виховну мету можна зрозуміти лише аналізуючи їх зміст. У науковій літературі вже існує ґрунтовне визначення понять та цілей заходів впливу, які можна застосувати у нормах КУпАП.

Також, погоджуємося із думкою, що попередження адміністративних правопорушень, які вчинюються неповнолітніми, є гуманним, дієвим та найбільш ефективним засобом (способом) скорочення кількості адміністративної деліктності, оскільки воно пов'язане з такими заходами з боку держави і суспільства, які спрямовані не лише на виявлення й усунення причин та умов, що сприяють правопорушенням, а й на утримання неповнолітнього від їх вчинення, припинення правопорушень та притягнення їх до відповідальності [11, с. 126].

Таким чином, КУпАП мав за мету не охорону прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством, а перш за все – застосування заходів впливу до неповнолітнього правопорушника з метою виправлення його антисоціальної поведінки, перевиховання та повернення в площину законності.

З метою об'єктивного та всебічного розкриття заходів впливу необхідно проаналізувати зміст статті 24-1 КУпАП [1]. Зазначення стаття містить чотири пункти. Перший з них стосується зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого. Неоднозначний та в той же час, на наш погляд, антилюдський захід впливу який містить у своєму змісті форму приниження порушника. На наш погляд така позиція прямо суперечить статті 1 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання [12]. Примушування до принесення вибачень (публічно або в іншій формі) перед потерпілим з боку порушника перед потерпілим, не тільки не здійснить виховання, але й навпаки, відсутність розкаяння з боку неповнолітнього може бути відсутнім, що, як наслідок, не міститиме в собі превентивної мети запобігання правопорушенню.

Натомість більш доцільним та дієвим виправним заходом впливу на особу порушника було б доцільним залучення медіатора для проведення спільних занять з кривдником та його жертвою. Вважаємо, що завдяки медіатору, неповнолітній зможе в повній мірі усвідомити неправомірність своїх дій та, що найголовніше, зміст шкоди яку він спричинив потерпілому. Саме звернення до почуття емпатії стане тим запобіжником, який унеможливить вчинити повторність.

Наступний захід – попередження, який втратив актуальність та не відповідає сучасним уявленням. Тут ми підтримуємо позицію Л. Шестак та С. Веремієнко у тому, що попередження як захід адміністративного впливу, що

застосовується до неповнолітніх більш доречно називати застереженням. Це дозволить уникати термінологічної плутанини в ході застосування даного заходу, адже попередження – це також вид адміністративного стягнення, що передбачений статтею 24 КУпАП [13, с. 63].

Догана або сувора догана. Заходи впливу що притаманні дисциплінарній та трудовій відповідальності. З метою розвантаження судової системи, зменшення морально-психологічного тиску на неповнолітнього, на наш погляд, даний захід впливу доцільно виключити з КУпАП та передати до компетенції навчальних закладів де навчається неповнолітній порушник. Такі заходи мають застосовуватися керівництвом навчального закладу [14, с. 99].

Останнім заходом є передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання. Цей захід впливу є найбільш неефективним. Наше твердження ґрунтується на тому, що: по-перше, у разі вчинення правопорушення неповнолітнім, поліцейський ювенальної превенції Національної поліції в обов'язковому порядку досліджує причини та умови вчинення правопорушення та роль сім'ї у вихованні дитини. Крім того, вивчається питання про участь батьків (осіб їх замінують) у вихованні неповнолітнього. У разі встановлення факту ухилення, передача таким особам дитини під нагляд є абсолютно недоцільною; по-друге, освітня система та організація праці на підприємствах не передбачає такого виду робіт, як залучення педагогів чи посадових осіб підприємств, установ, організацій до виховних заходів стосовно неповнолітніх.

В той же час, стаття 24-1 КУпАП [1] не передбачає можливості впливу на неповнолітнього порушника у разі ухилення ним від виконання покладених зобов'язань, а також за повторне вчинення порушення після застосування заходів впливу, що може свідчити про не розкаяння та бажання продовжити антисоціальну поведінку.

Виходячи з цього, вважаємо за доцільне доповнити статтю 24-1 КУпАП частиною 2 наступного змісту: «у разі ухилення неповнолітнього протягом трьох місяців від виконання заходів впливу, а так само вчинення протягом року повторного адміністративного правопорушення, суд зобов'язаний провести/повторно розгляд справи про адміністративне правопорушення на загальних підставах із застосуванням видів адміністративних стягнень передбачених статтею 24 цього Кодексу».

Висновки. Стрімкий розвиток сучасного суспільства прямо впливає і на розвиток дітей, як невід'ємну складову цього соціуму. Перехід до інформаційного суспільства, простота отримання доступу до інформації, спричинили справжній прорив у інформаційній освіченості дітей. Сучасні неповнолітні особи добре обізнані у своїх правах. Все це засвідчує необхідність зменшення віку адміністративної відповідальності з 16 до 14 років. Крім того, як було обґрунтовано вище, пониження віку відповідальності допоможе уникнути колізій що виникають при кваліфікації кримінально караних та адміністративних правопорушень. Насамкінець, зменшення віку адміністративної відповідальності, вимагає також переосмислення заходів реагування на протиправну поведінку неповнолітнього з урахуванням психоемоційного стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text> (дата звернення 30.07.2023).
2. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення 28.07.2023).
3. Левенець Ю.О. Поняття адміністративної відповідальності. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2012. Вип. 3. С. 54–62.
4. Іпатов А.В. Види юридичної відповідальності медичних працівників і основні принципи відшкодування шкоди / А.В. Іпатов, І.С. Гула, Л.В. Кузьміна, Ю.І. Коробкін. Український вісник медико-соціальної експертизи. 2017. № 3–4. С. 57–62.
5. Ковальчук Ю.І. Особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх. *Право України*. 2003. № 6. С. 111–114.

6. Чернецький О.Л. Поняття та особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх: теоретико-правові питання. *Форум права*. 2008. № 1. С. 439-444. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2008_1_67.pdf (дата звернення 30.07.2023).
7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 30.07.2023).
8. Тріпак Ю.Р., Краковська А.Є. Адміністративна відповідальність неповнолітніх. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2019. Т. 1. № 11. С. 23–28.
9. Савранчук Л. Л. Відповідальність неповнолітніх за адміністративним законодавством: проблеми та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 245–248.
10. Павловська А. А. Вік, з якого настає кримінальна відповідальність неповнолітніх (зарубіжний досвід). *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 1. С. 166–174.
11. Ткаля О. Проблеми та перспективи адміністративного впливу, що застосовується до неповнолітніх. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 8. С. 125–129.
12. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання: Міжнародний документ від 10.12.1984. ООН URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (дата звернення 30.07.2023).
13. Шестак Л. В., Веремієнко С. В. Особливості заходів адміністративного впливу, що застосовуються до неповнолітніх в Україні. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики*. 2016. № 1 (2). С. 61–65.
14. Іващенко І. В. Адміністративна відповідальність як засіб ювенальної превенції. *Правова держава*. 2018. № 30. С. 97–100.